

LAPIN HALLINTOKESKUKSEKSI

Valtion viranomaisia oli Rovaniemellä ollut jo 1700-luvun lopulla pari: nimismiehen lisäksi tulliaseman rajanvalvoja. Ensimmäinen maanmittari tuli Muurolaan 1839, ja isonjaon jatkuessa heitä oli useampiakin eri puolilla pitäjää. Laajamittaisen metsätalouden käynnistyminen toi paikkakunnalle metsähallinnon hoitoalueen toimiston ja 1923 myös piirikuntakonttorin. Vuonna 1892 oli saatu kaksi maalaispoliisikonstaapelia ja 1903 eläinlääkäri.

Itsenäisessä Suomessa oli järjestettävä rajojen vartiointi. Vuodesta 1918 lähtien Lapin

rajavartiostojen esikunta sijoittui Rovaniemelle. Peräpohjolan tie- ja vesirakennuspiirin piiri-insinöörin konttori (nykyinen tiepiiri) sijoittui Rovaniemelle vuonna 1925, Peräpohjolan piirin maanviljelysinsinöörin konttori 1928 ja Lapin metsänhoitolautakunta 1929. Pohjolan suojeluskuntapiirin esikunta tuli tänne vuonna 1936.

Lapin ja Peräpohjolan erottamista Oulun läänistä ehdotti kemiläinen kansakoulutarkastaja Vihtori Lähde vuonna 1917. Hanke sai Rovaniemeltä voimakkaan kannatuksen, koska läänin pääkaupungin arvioitiin sijoittuvan itseoi-keutetusti Lapin portille siitä-

Erityisesti metsätyömiesten asemaa parantamaan perustettu Rovaniemi, jolle valmistui toimitalo 1926, oli 1930-luvulla Suomen suurin työnvälitystoimisto Helsingin jälkeen.

Lapin rajavartioston esikunta on perustamisestaan 1918 saakka sijainnut Rovaniemellä. Rajavartiosto hiihtoharjoituksessa pakkaspäivänä 1923.

Akanvirta on tuonut kesällä 1939 Ounaskosken rantakallioitten kosteeseen parkkipintaisia tukkeja ja puolipuhkaaksi kuorittua pinotavaraa matkalla Kemin sahoille ja sellutehtaille. Vastarannalla seisoo jo itsetietoinen Lapin pääkaupunki uusine funkisrakennuksineen.

kin huolimatta, että kaupunkiajatukset olivat vielä pelkkiä haaveita. Rovaniemen asema pääkaupunkikilvassa vahvistuikin vuosien myötä siinä määrin, että Kemi ja Tornio, todettuaan menettäneensä mahdollisuutensa maaherran asuinpaikkakunnaksi, muuttuivat koko läänihankkeen vastustajiksi. Päätös Lapin läänistä ja Rovaniemestä sen pääkaupunkina tehtiin 1936, mutta vasta vuoden 1938

Helmikuussa 1937 valmistui Pöyliövaaralle Suomen suurin hyppyrimäki, jonka lähtölavalta saattoi kesälläkin ihailla avaria näkymiä Rantavitikan, kauppalan ja Saarenkylän ylitse.

alussa uusi lääninhallitus aloitti toimintansa.

Valtionhallinnon ohella myös muita hallinnollisia toimintoja ja palveluja alkoi sijoittua Rovaniemelle. Jo 1923 täältä käsin aloitti toimintansa Lapin jätkien keskuudessa settlementiliike Rovala. Uskonnollisen työn lisäksi sen ohjelmaan kuului monipuolinen käytännön huoltotoiminta savottaolojen edistämiseksi ja jätkien valistamiseksi. Rovalan aloittama metsätyön välitys muuttui vuonna 1936 viralliseksi, ja se oli Helsingin jälkeen maan vilkkain työnvälitystoimisto. Rovala otti hoitaakseen myös paikkakunnan vapaaopiston ja perusti myöhemmin kansanopistonkin.

Ammattikoulutus laajeni mittavaksi vasta sodan jälkeen, mutta se käynnistyi jo vuonna 1905 metsäalan kou-

Vuoden 1922 asetuslaki mahdollisti monen mökinpojan ja tukkijätjän asettumisen pellon ääreen turvaamaan samalla metsäyhtiöitten talvista työvoimaa. Uudisraivaajia Pisan asutusalueella.

lutuksena Hirvaalla. Vuonna 1920 perustettiin käsityö- eli kotiteollisuuskoulu, joka muuttui myöhemmin taide-

ja käsiteollisuusoppilaitokseksi ja on nykyisin osa yliopistoa. Vuonna 1937 Ojanperälle perustettiin Peräpohjolan maamieskoulu.

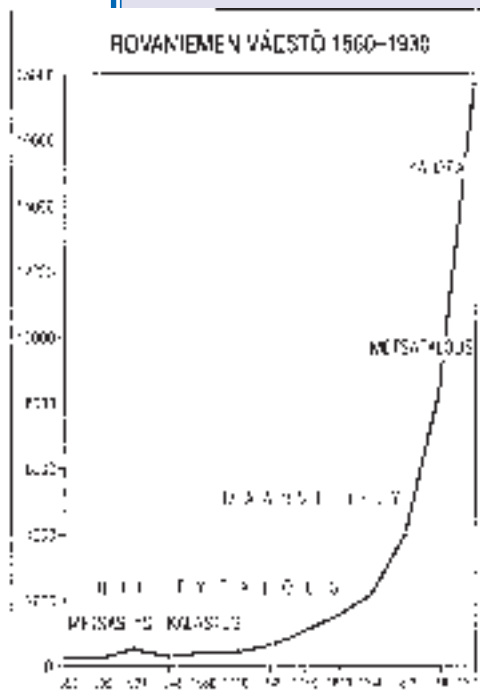
Sittemmin mittavaksi laajentuneen erikoissairaanhoidon käynnisti puolestaan vuonna 1926 Muurolassa Pohjois-Suomen tuberkuloosiparantola.

Rovaniemestä muodostui ennen sotaa monipuolinen hallinnon keskus, jonka vaikutus säteili koko Lapin lisäksi Perämeren rannikolle saakka. Vahvassa puuteollisuus- ja satamakeskuksessa, keisarin perustamassa Kemissä sitä oli ilmeisen vaikea sulattaa. Eikä tilannetta vuosikymmenien kuluessa helpottanut edes se, että Lappi sai parikin tärkeää maaherraansa, Uuno Hannulan ja Martti Mieltusen, Perämeren ääreltä.

Ensimmäisiä sananmukaisia junantuomia olivat rautatien rakentajat. Heitä seurasi vuosittain runsas jätkien porukka, tässä 1920-luvun alussa kevätuittoon menijöinä.

Erätalouden ja luonnonniittyihin perustuneen karjatalouden turvin Rovaniemellä saattoi elää vain parituhatta ihmistä. Tehostunut maatalous ja metsien käyttöönotto nostivat asukasluvun yli kymmenentuhannen. Sen jälkeinen väestönlisäys on perustunut Rovaniemen asemaan Peräpohjolan ja Lapin kaupallisena, hallinnollisena ja kulttuurisena keskuksena.

Junantuomat

Vanhassa maalaisyhteisössä liikkuvuus oli suhteellisen vähäistä. Samassa kylässä, usein jopa samassa pihapiirissä, missä synnyttiin, elettiin myös koko elämä ja lopuksi kuoltiinkin. Amerikan ja Ruisen siirtolaisuudesta huolimatta työpaikan perässä muuttaminen on suhteellisen nuori ilmiö.

Rovaniemen väkiluku kasvoi vauhdilla 1700-luvun alkupuoliskolta lähtien, mutta vasta 1900-luvulla muuttoliike alkoi vaikuttaa voimakkaasti paikkakunnan asujamistoon. Vuonna 1910 rovaniemeläisistä oli muualla syntyneitä 11 %, ja osuus pysyi seuraavan kymmenluvun aikana. Sen sijaan 1920-luku nosti heidän määränsä jo 24 %:iin ja vuonna 1940 peräti 31 %:iin. Sen myöhemmältä ajalta tällaisia tietoja ei ole kerätty.

Muualla tulleita alettiin kutsua ”junantuomiksi” erotuksena paikkakunnalla syntyneistä ”paljasjalkaisista”. Olihan rautatie rakennettu Rovaniemelle juuri samoihin aikoihin voimistuneen muuttoliikkeen kanssa. Tulijat kokivat nimityksen usein vieroksuvana.

Vuoteen 1906 saakka Rovaniemelle muutti vuosittain vajaat sata henkeä. Vaikka tukkimetsiin tultiin kaukaakin, niin perhe, koti ja kirjat pidettiin pääsääntöisesti siellä, missä kesällä käytiin pelloinkin tekemässä. Vasta myöhemmin syntyi pelkästään metsätöihin ja uittoon keskittyvä lentäjätien ja losajätien joukko.

Vuosien 1907–17 aikana Rovaniemelle muutti vuosittain 200–300 henkeä. He olivat sananmukaisesti ”junantuomia”, sillä heidän tulonsa liittyi rautatien rakentamiseen ja sen kasvattamaan kauppaan.

Itsenäisyyden alkuvuosiksi 1918–22 tulomuutto hiljentyi, mutta vuodesta 1923 alkoi puolentoista vuosikymmenen kausi, jolloin Rovaniemelle muutti vuosittain 400–600 henkeä, vuonna 1931 jopa 1400 ihmistä. Hakeutumisen aiheuttivat Lapin ja Petsamon kehittymiseen liittyvät odotukset. Elintason nousu lisäsi Rovaniemen erikoisliikkeitä, Lapin tulo maantieverkon kautta muun Suomen yhteyteen kasvatti liikenteen työpaikkojen määrää juuri Rovaniemellä, laki valtion metsämaiden asuttamisesta toi uusia raivajia, ja Lapin metsätalouskin laajeni. Ei kumma, että vanhat rovaniemeläiset tunsivat maailman mullistuvan ympärillään.

Mutta tasaantumisen sijasta vauhti vain kiihtyi. Kolmen vuoden 1938–40 aikana Rovaniemelle muutti kaikkiaan kolmisentuhatta ihmistä vasta perustetun lääninhallituksen ja muiden virastojen sekä välirauhan aikaisen Petsamon liikenteen kutsumina.

Sota-aikana suuri osa miehistä oli komennettu rintamalle, mutta hieman hiljaisempien muuttovuosien 1941 ja 1942 jälkeen tuli saksalaisten synnyttämää työvoimapulaa poistamaan vuonna 1943 jälleen yli tuhat henkeä.

Hävityksen jälkeinen jälleenrakennus vaati Rovaniemelle lisää väkeä, jota vuodesta 1946 muutti 1600–1900 hengen vuotuista vauhtia 1950-luvun alkuun saakka. Monet jatkoivat pian kauemmaksi, sillä muuttovoitto jäi näinä vuosina vain puoleen tulleitten määrästä.

Viimeinen junantuomien merkittävä pyrhähdys ajoittui 1950-luvun jälkipuoliskolle, jolloin Kemijoen voimalaitosten rakentaminen kohdistui Rovaniemen jokiosuiksille ja rakentaminen tapahtui vielä perinteisin työvaltaisina menetelmin. Vuosien 1955–60 muuttovoitoksi kertyi viitisentuhatta henkeä.

”Junantuoman” nimitystä voi pitää erittäin osuvana, sillä massiivisen lentoliikenteen aikana ei suurta sisäänmuuttoa Rovaniemelle enää esiintynyt. Vaikka nimitys alun perin oli leimaava ja sävyllään vähättelevä, muualla syntyneillä on ollut paikkakunnalle erittäin suuri merkitys. He ovat tuoneet osaamista, jota paljasjalkaisilla ei ollut. Epäilemättä junantuomat ovat vaikuttaneet suuresti myös sen tasa-arvoisen, ennakkoluulottoman ja kursilemättöman ilmiöpiiriin syntyneeseen, joka on juuri Rovaniemelle tunnusomaista.